

## ISHLAB CHIQRISH VA ISTE'MOL DARAJASINING ORTISHI JARAYONIDA XORIJIY TILLARNING AHAMIYATI

*Rakhmonova Dilnoza Toshmirzaevna*

E-mail: [drahmonova071@gmail.com](mailto:drahmonova071@gmail.com)

0009-0004-9571-4352

**Annotatsiya:** Ushbu ilmiy maqolada inson faoliyati kengayishi va ehtiyojlarining chegarasizlanishi natijasida tabiatga bo'lgan munosabati, ularning birligi va o'zaro ta'siri, tabiiy resurslarning keskin kamayishi va undan oqilona foydalanmaslik, kelib chiqayotgan oqibatlar, shuningdek fan-texnika va ishlab chiqarish jarayonining takomillashuvi, iste'mol darajasining ortishi va iste'mol qilish madaniyatiga to'liq amal qilinmasligi, uning o'ziga xos xususiyatlari, echimi, nazariy va amaliy natijalariga doir masalalar ko'rib o'tilgan.

**Аннотация:** В этой научной статье рассматриваются такие вопросы, как отношения человека к природе в результате расширения его деятельности и безразграничения потребностей, их единства и взаимодействия, резкого снижения и нерационального использования природных ресурсов, их последствия, а также совершенствования науки, техники и процесса производства, повышения уровня потребления, не соблюдения культуры потребления и его своеобразные особенности, пути их решения, теоретические и практические результаты.

**Abstract:** In this scientific article, the issues related to the attitude towards nature as a result of the limitations of human activities and needs, their unity and interaction, a sharp decrease in natural resources and their rational use, the resulting consequences, as well as the improvement of Science and technology and the production process, the increase in the level of consumption and the complete non-observance

**Kalit so'zlar:** tabiat va inson, biosfera, ehtiyoj, sabab va oqibat, tabiiy resurs, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot va rivojlanish, ilmiy-texnika, ishlab chiqarish, moddiy ishlab chiqarish, iste'mol madaniyati, global muammo.

**Ключевые понятия.** Природа и человек, биосфера, потребление, причина и следствие, природный ресурс, общественно-экономический прогресс и развитие, наука и техника, производство, материальное производство, культура потребления, глобальная проблема.

**Key words:** *nature and human, biosphere, need, cause and effect, natural resource, socio-economic development and development, science and technology, production, material production, consumer culture, global problem.*

Insoniyat ko‘p ming yillik taraqqiyot jarayonida o‘zini o‘rab turgan tabiatda turli hodisalar, voqealar, hayotiy tajribalarni kuzatgan, ularning sabab va qonuniyatlari to‘g‘risida mushohada qilgan, shu asosda turlicha dunyoqarash (diniy, falsafiy, ilmiy), bilimlari asta-sekinlik bilan “boyib” borgan. Tabiatdagi turli tabiiy boylik va mahsulotlardan o‘z ehtiyojlari uchun etarlicha foydalanib kelishgan. Shu bois dastlab ibtidoiy davrda odamlar o‘zlashtiruvchi xo‘jalikdan keng foydalanilgan bo‘lsa, sekinlik bilan natural xo‘jalikka o‘ta boshlagan. Ijtimoiy mehnat taqsimoti rivojlanishi, mulkiy munosabatlar takomillashishi sabab bozor munosabatlari (sotuvchi va iste‘molchi) keng rivojlandi hamda qo‘l mehnatiga asoslangan ishlab chiqarish jarayonidan texnologiyalar yordamidagi ishlab chiqarish o‘sib bormoqda. Va bu jarayon davom etib, mehnat faoliyati natijasida o‘z ehtiyojini to‘laqonli qondirish maqsadida moddiy ishlab chiqarish jarayonini yanada rivojlantirdi. Bu insonga kashfiyot va ixtiro qilish, iste‘mol darajasining ortishi va ehtiyojlarini qisman qondirishi va umumiy olganda insondagi yaratuvchanlik qobiliyatini shakllantirdi.

Agar insonning tabiatga bo‘lgan munosabatini tarixiy nuqtai nazardan qaraydigan bo‘lsak dastlab antik davrda kishilar dunyoqarashida tabiatga *gedonizm* (insonga tabiat tomonidan jo qilingan va uning butun ish amalini belgilaydigan bosh harakatlantiruvchi ibtido huzur-halovatdan iborat, degan tasavvur) qarash ustunlik qilgan bo‘lsa, O‘rta asrlarga kelib bu xol o‘zgarib bordi. Ya‘ni, tabiat inson uchun faqat iste‘molchilik va “xom ashyo”dir deb xisoblandi. Chunki, ijtimoiy-iqtisodiy sharoit, ehtiyoj va talabning oshishi, Evropa renessansining yuz berishi ham bu omillarga ta‘sir qildi. “...Shuning uchun ham, tabiatni, tabiiy ne‘matlarni o‘zlashtirish, ulardan hayotiy makon va moddiy-tabiiy resurslar sifatida foydalanish, ijtimoiy zarur mahsulot ishlab chiqarish va iste‘mol qilish inson uchun tarixan eng birinchi moddiy ehtiyoj, manfaat-rag‘bat, obektiv maqsad bo‘lgan va rivojlanib kelgan”. Bu xolat, bu bog‘liqlik necha ming yildirki inson va tabiat o‘zaro ajralmas ko‘rinish kasb etib kelmoqda. Lekin, asta sekinlik bilan inson va tabiat o‘rtasidagi o‘zaro munosabat tubdan o‘zgarib “jar yoqasiga” kelib qoldi. “Xususan, tabiat resurslaridan jamiyat ehtiyojlarini qondirish maqsadida utilitar ehtiyojlar oshishi, tabiatga antropotexnogen bosimning kuchayishi, xalqaro ekologik siyosiy munosabatlar keskinlashuvi sharoitida, ayrim fuqarolar ongida tabiatga nisbatan nigilistik kayfiyat shakllanishini...” ko‘rishimiz mumkin. Chunki, ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlanishi, fan va texnikaning taraqqiy etishi bilan, tabiiy boyliklarning ahamiyati, ulardan foydalaniladigan sohalar, ularni ishlatish shakllari ham o‘zgarib bordi.

Bundan tashqari dunyo iqtisodiyotida tarkibiy o‘zgarishlarni yanada chuqurlashtirish,

korxonalarining investitsiya faoliyatini jadallashishi, ishlab chiqarishning modernizatsiya qilinishi va saloxiyatining ortishi, texnik va texnologik jihatdan qayta qurollantirish dasturlari tez amalga oshmoqda. Bu esa shubxasis “*tabiatning chekinishi*”ga olib kelmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti, hamda jamoat arbobi I.A.Karimovning “Tabiatga qo‘pol va takabburlarcha munosabatda bo‘lishga yo‘l qo‘yib bo‘lmaydi” - deb aytgan fikrlari o‘rinlidir. Bu fikrlar avvalo insoniyatning kelajagiga aloqador bo‘lib, hozirgi paytda insoniyatning hayot-mamoti “qil usti”da turibdi. U o‘z oldidagi bugungi muammolarni hal etmasdan turib, o‘zining kelajagini ta‘minlay olmaydi.

Ilmiy-texnikadan salbiy foydalanish biosferaning buzilishiga ba‘zan, tabiatning biror komponentiga ko‘rsatilgan arzimagan ta‘sir hech kutilmagan katta o‘zgarishlarga, xususan xavfli o‘zgarish va muammolarga olib kelishi mumkin. Shu bois “barcha global muammolar majmuida, hozirgi vaqtda ekologiya muammosi eng muhim muammolardan birini tashkil etadi”. Yerning ozon pardasining emirilishi, haroratning keskin ko‘tarilib borayotgani, qutbiy va tog‘ muzliklarining qisqarishi, qirg‘in qurollarning ko‘payishi, ocharchilik va o‘rmon yong‘inlari ana shunday muammolardandir. Inson ehtiyoji qondirilishining cheklanmaganligi, hamda iste‘mol madaniyatiga amal qilinmasligi bu muammolarni ochiq-oydin keltirib chiqarmoqda. Xo‘sh muammo nimada? Ya‘ni muammo echimi topilishi qiyin va jumboqli holat. Biz yer usti va osti tabiiy boyliklarini asrashimiz, bitta bo‘lsa ham undagi tabiiy qadriyatni muammo ko‘rinishi holatiga olib kelmasligimiz kerak.

Inson tafakkuri o‘shishi bilan tabiiy resurs turlari ham kengayib, eng zamonaviy texnika vositalardan foydalanilayotganini ko‘rishimiz mumkin. Ming afsuski, inson yuksak aql-zakovat egasi bo‘lishiga, noosfera qobig‘i takomillasha borishiga qaramay, bunday inqirozli global ekologik vaziyat yuzaga kelishida asosiy rol o‘ynamoqda. “Tabiat-jamiyat” tizimidagi o‘zgarishda ikki qonuniyatni kuzatish mumkin, ya‘ni: 1. Jamiyatning tabiatga antropotexnogen ta‘sir bosimi borgan sari oshib bormoqda. 2. Jamiyatning sun‘iy tabiiy muhitga qaramligi kuchayish tedensiyasi jadallashmoqda. Bunda birinchi qonuniyat, ikkinchi qonuniyatni keltirib chiqarmoqda. Bu esa sabab va oqibat kategoriyasidek o‘z qonuniyatini keltirib chiqarmoqda. Bu esa real holatda o‘z ta‘sirini o‘tkazib, kichik muammodan global muammoga olib kelmoqda. Hozirgi asr taraqqiyotimizda bunga bir necha barobar duch kelmoqdamiz.

Davlatlar o‘rtasidagi rivojlanish, raqobat tezlik bilan o‘smoqda. Lekin, tabiatning “in‘omi” tugab, ekotizimning tabiiy ko‘rinishi qisqarmoqda. Ayniqsa, XX va XXI asrlarda fan-texnika sohasida ro‘y bergan inqilobiy o‘zgarishlar insonning tabiatga bo‘lgan munosabatini o‘zgartirdi. Ro‘y berayotgan globallashuv va ekologik xavfning ortib borishida birinchi o‘rinda tabiat, inson va ishlab chiqarish o‘rtasidagi muttanosiblikka e‘tibor qaratilmoqda.

“Inson tomonidan yaratilgan barcha narsalar o‘zining tabiati va mohiyatiga ko‘ra

madaniy borliq maqomiga ega bo'lgan reallik hisoblanadi. Shular ichida eng murakkab tuzilishga ega bo'lgan reallikning namunasi texnika va texnologiyalar tashkil qiladi". Chunki, yangi zamon madaniyati tizimida fan va texnika etakchi o'rinni egallab bormoqda. Fan-texnika orqali ichki va tashqi olam kashfiyotlarini yaratish, tabiatning ochilmagan jumboqlarini ochib berish, ehtiyojlarimizni to'laqonli qondirish va albatta insonlarda iste'mol qilish darajasini tartibga solishdir. Masalan, quyosh, okean va shamol energiyasidan keng foydalanish, chiqindi maxsulotlarini qayta ishlash (bunda plastik maxsulotlarga ko'proq e'tibor qaratish), yangi o'simlik navlarini yaratish va boshqalar.

Atrof tabiiy muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va qayta tiklanuvchi tabiiy manbalardan ko'proq foydalanish sohasida amalga oshirilishi lozim bo'lgan ishlar miqyosi va ko'lami nihoyatda keng. Ehtiyojlarimizni to'laqonli qondirish maqsadida sayyoramiz miqyosida energetik, xom-ashyo va oziq-ovqat zahiralardan foydalana olishni yuqori darajada takomillashtirib bormoqdamiz. Bu esa tabiat va inson o'rtasidagi munosabatni yanada "jipslashtirish" zaruratini keltirib chiqarmoqda. Tabiiy xom ashyolarni ko'p darajada iste'mol qiluvchi kuchlarning jadal rivojlanishiga bog'liq ravishda tabiiy resurs bilan ta'minlash muammolari yanada dolzarblashib bormokda. Natijada planetamizda tabiiy resurslar sezilarli darajada kamaymoqda. Ba'zi ekspertlarning fikricha ular 2030 yilga kelib, rivojlangan mamlakatlar milliy boyligining 10% iga ham etmay qoladi. "Agarda sayyoramiz aholisi 2050-yilga kelib 9,6 milliard odamga etsa, barchani kerakli resurslar bilan ta'minlash uchun 3 ta sayyora resurslari talab qilinadi". Tabiiy energetika manbalarning keskin kamayishi bunga misol bo'la oladi.

### **XULOSA**

Bugungi kunda tabiatdan oqilona foydalanishning asosi iste'mol madaniyatini yanada takomillashtirishi zarurdir. Natijada, inson tiklanmaydigan tabiiy zaxiralarni ko'paytirish imkoniyati paydo bo'la boshlaydi. "Ratsional iste'mol qilish va ishlab chiqarishning strategiyasining tatbiq qilinishi - kelajak avlodning ehtiyojlarini qondirish uchun kerak bo'ladigan resurslarni saqlab qolgan tarzda, hozirgi avlodning hayot darajasini oshirishning asosiy shartlaridan biri bo'lib hisoblanadi". Inson tabiatning bir qismi ekanligini his etishi, u qulay shart-sharoitning iste'molchisigina bo'lib qolmasdan, o'zining yashash sharoitini yanada qulay qilish ustida, atrofidagi tabiiy muhitning saqlanishi, muxofaza qilinishi ustida qayg'urishi, bu qulay ekologik muhitni kelgusi avlodlar uchun ham asrashi lozim.

### **ADABIYOTLAR RO'YXATI.**

1. *Toshmirzayevna R. D. BORROWING WORDS: ORAL AND WRITTEN BORROWINGS //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2023. – T. 11. – №. 12. – C. 760-763.*

2. *Rahmonova, D. T. "NOFILOLOG TA'LIM YO 'NALISHI TALABALARINING KOMMUNIKATIV KOMPETENTSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA ILG 'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARINING O 'RNI VA ULARNING TURLARI." AGROBIOTEXNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI (2022): 1177-1179.*
3. *Axtamovna, Narzullayeva Zarina, Kamolova Iqbol Adhamovna, and Rahmonova Dilnoza Toshmirzayevna. "THE KNOWLEDGE AND EXPERIENCE OF THE TEACHER IN PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL SPHERE." European Journal of Interdisciplinary Research and Development 2 (2022): 7-11.*